

ТРИ СЛОВАЧКЕ АУТОРКЕ

ВАНДА РОЗЕНБЕРГОВА

РУБЕНОВ РОЂЕНДАН

Она је по свим питањима интересантна жена, поседује fine манире, док једе ставља салвету на колена, руке с времена на време намаже кремом против сушења а сребрне минђуше једном месечно чисти у специјалном раствору. Не захтева повећану пажњу, најрадије борави у својој соби, чита књиге и црта кружнице. Повремено осећа интензиван бол у листовима, вероватно као успомену на време док је још обожавала свог мужа и надала се да ће јој намазати ноге и цело тело кремом од ментола. Изгледа лепо, упркос томе што је сада изашла из болнице. То је заслуга њеног животног стила, уз помоћ хранљивих крема одржава гибак тен а захваљујући лаганој исхрани има витку линију, пар дана у болници то неће променити. Једино чиме наглашава своје године је коса, седа, чак бела и исплетена у плетеницу.

Вандина бака црта кружнице и уписује у њих догађаје, зато што се бави теоријом случајности. Ако су догађаји повезани, спаја их стрелицама, што није увек очигледно на први поглед. Ванда од малих ногу прати шта она ради, хвала богу даровита је ученица и бакине речи упија свим чулима. „Добићеш позивницу за путовање у Париз”, каже јој бака, „али теби ни на крај памети не пада да идеш, скупо је и плашиш се летења. Још истог тог дана се возиш таксијем код зубара и прва песма која свира на радију када седнеш у кола је на француском, затим уђеш у чекаоницу и једно слободно место је поред жене којој на мајици пише Париз, а када седнеш у столицу, зубар ти се обрати са: „Како сте, мадам?” Све то не би уопште деловало чудно, да на почетку тог дана није била позвана у Париз. „Разумеш, Ванда? Зато што ако си управо прочитала књи-

гу чији се главни лик зове Алберт, а чим изађеш на улицу сретнеш школског друга који се зове Алберт, ако ти је синоћ фалило пет центи на каси а ујутру прво што угледаш на тротоару је новчић од пет центи, то нису случајности – како би могле да буду? То је синхронизитет. То је Бог.”

Ванда је очарана бакиним пројектима, мада их не разуме скроз, свиђа јој се да посматра кружнице и пресеке у којима су написане речи и реченице, у бакиним мапама је живот са објашњењима. Вандиној мајци је стало да теорије ове старице стално побија и постојање синхронизитета пориче. Мала ће бити полупана, остави је, каже баки. Али Ванда баку у себи подстиче, свиђају јој се њене интерпретације догађаја, исто као и кружнице, штрикани пуловери и предивни зуби који изгледају заиста као њени природни.

Вандина бака нема особине које би човека могле да узнемире, али Вандину мајку чини нервозном већ само њено присуство а такође и то што бака често користи синтагму „Сама сам крива”. Вандина мама се, наиме, са претераном пажњом бави изражавањем сваког човека у својој околини у овој области. А не само код људи у нашем свету, она то проналази и код књижевних јунака. Сваку књигу коју Ванда узме у руке њена мајка касније преконтролише, зато што жели да зна да ли у њој причају *џрозничаво* и *џубе дах* и ако да, књигу јој одузме. Ванда је тада била у болници прва, прва је видела баку да прича *џрозничаво* и *да џуби дах*, а када је тамо дотрчала и Вандина мајка, сама се уверила да то није измишљотина него неблефирано физиолошко стање. Узгред, Вандина бака је настојала да малој усади мисао да би човек морао бити спреман на све, а након оног што јој се самој десило петог јуна у градском парку, и сама Ванда закључи да догађаји заиста нису хаотични и да су распоређени у времену по тајанственом кључу.

Када је Ванда била млађа, Вандин отац је једног мартовског уторка отпутовао на пословни семинар у Беч. Увече по његовом повратку мама се бавила шивењем јастучића за игле за пријатељице а Ванда је листала општу енциклопедију, волела је књиге, а ако је хтела да чита без надзора, то су могле да буду једино енциклопедије. Тата, предложи ми неку одредницу, замолила га је. Хундертвасер, саспе Вандин отац ко из топа и Ванда одредницу пронађе. Следећег дана је Вандина мама сасвим случајно чула разговор две жене у тржном центру. Ситна госпођа са зализаном косом и наочарима са диоптријом причала је другој: „...и на крају смо ипак стигли да одемо до Хундертвасерове куће, то је мени било важно.” Ово Вандиној мајци није деловало као случајност, поготово што се испоставила да је глатко зачешљана жена татина колегиница с посла.

„Чињеница да су твој отац и та особа из продавнице отишли заједно на путовање, то није био синхронизитет, то је била прељуба”, рече на то након неког времена Вандина бака, „али начин, на који је твоја мајка то сазнала – да, то јесте синхронизитет и нема ту никакве случајности.” Вандина бака је постала објекат Вандиног обожавања, често је пожелела да је љуби по белом лицу, уживала је посматрајући њене руке, док су лагано секле хлеб од маслаца на кришке. Свуд око ње су пливале кружнице са будућим догађајима, а она попут анђела на ободу стуба у храму с висине својих сто шездесет један центиметара посматра. Мада није волела да скреће пажњу на себе, није могла да не примети њену велику докторску ташну, коју је носила чак и у обичну куповину, када би ишла да купи две земичке и један прашак за пециво. Сигурно је веровала да ће такве торбе ускоро поново бити у моди. Једног јутра је Ванда питала баку шта носи у тој торби, за новчаник и кључеве није потребна тако превелика ташна. Бака нежно спусти торбу на кухињски сто и широм је отвори. Повади: кључеве, кишобран, новчаник, резервну блузу, резервне гаћице, најлон чарапе, четкицу за зубе, нотес, оловку и мали оброк, тачније једно паковање кекса са циметом, али може бити и неки други, рече бака.

„...да ли га дуго носиш тамо?”, упита Ванда.

„Тридесет и једну годину... и то не само у овој торби. Увек имам уз себе неопходне ствари без обзира коју торбу носим. И немојте мислити, ја их с времена на време променим. Не носим кекс након истека рока трајања.”

„Али га исто тако и не једеш. Пре ће бити да имаш неодрживу потребу да то тек носаш са собом”, зурила је у сто Вандина мама.

„Као што после сваке реченице имаш потребу да кажеш *Сама сам крива*, а исто тако не можеш да изађеш из куће без натрпане торбе. То је нека врста поремећаја.” Који је разлог мајчине заједљивости, размишља Ванда. Када су мама и ћерка саме, сва светла су попаљена, али чим у њихово светло уђе бака, мама навуче дебеле завесе и поискључује системе – топлу светлост и тишину, а њен лавез допире из мрака.

„Неодржива потреба, кажеш?”, бака је враћала ствари у торбу уредно и лагано. – „Сети се трагедије у московском позоришту две хиљаде друге, или обрушавања хипермаркета, снежне мећаве, отмице авиона или пљачке банака, цунамија две хиљаде четврте или експлозије у јапанској електрани... Шта год да се деси, ја основно за преживљавање имам уз себе.”

Ванда рече да једно паковање кекса човека неће спасити. – „Можда ће спасити детенце. Мени од тога раме неће отпасти, а и

сама сам крива, у тешком тренутку би ми паковање кекса са циментом могло спасти живот. Када имам све те ствари са собом, осећам се сигурније.”

„Бако, ако би стварно била у невољи, људи ће ти помоћи”, рече Ванда. – „Имаш телефон, сви га имамо. Зар не верујеш у људску доброту? Живиш уз претпоставку да ако упаднеш у невољу, људи ти неће помоћи?”

„Није реч о томе хоће ли ми људи помоћи. Ради се о томе хоће ли тамо уопште бити људи. По мојим нацртима, мислим да случајност, коју ја зовем Бог, иде наруку спремнима. Сваки је живот угрожен и то непрестано”, са сигурношћу је закључила Вандина бака, која, када је до тога дошло, на крају ипак није била спремна.

Седи на кревету и зури под ноге. Коса блештаво сиве боје у раскошној пунђи на темену, симетрија ситних рамена нарушена дебелим завојем омотаним преко груди око врата све до десног рамена. Ванда је загрли. То што осећа је саосећање, то је због тога што је рањена. Оно што осећа је саосећање са оним што се налази око ње, ова врста саосећања је као љубав на квадрат, када се линије што повезују две жене пресецају на месту где су саме. Левом руком је ослободила косу, раширила је по кревету, јорган подметнула под бок крхког тела.

„Имаћу осамнаест. Можеш то да ми кажеш”, говори уверљиво а Вандина бака каже да је прича о томе зашто са собом вуче толико ствари дуга, а такође да она из те приче неће изаћи као јунакиња. Ванда одговори да има довољно времена.

„Добро онда, али то је мој терет”, заклопи очи и можда мисли на своју велику торбу, исто као и на свој велики живот.

„Ходао је по кући одевен као Порториканац. Немам ја ништа против тих људи, ионако ниједног никада нисам срела у животу, али атлет мајицу је носио упасану у боксерице, на грудима лопте коврцавих маља, црни бркови и жилаве руке развучене на наслону тапацираног кауча. Сама сам крива, или је крива била каљева пећ. Живели смо у малој кући без централног грејања. *Немој њолико ложити*, молила сам га, *мали њешко гише* – то, као, твој оцу, али он је само ложио. Онда је шетао у боксерицама и ваздух се талакао. У прозорима су цветали кактуси а мени су од врућине отекле ноге. Ја сам одувек желела да имам леп брак, али не умем да ти кажем где је пукло, ваљда због тога што би се Рубен сваки пут страшно ражестио. Не гледај тако, ја знам да се твој деда звао Рудолф. Али ја сам га звала Рубен. Звучало је баш јужњачки. Често би се јако разбеснео и онда сам морала да се потрудим да га смирим. Ишли смо рецимо колима, оном нашем ладом, и он је показивао

негде у даљину, видиш ли те срне? А ја да, да, видим, прелепе су. Ма, где то гледаш?! Па, оне су на сасвим другом месту, бога ти, зар не видиш да су отишле иза кочије? Ауто је звао кочије, не знам због чега. Ако треба да будем искрена, ја их нисам видела, али да би се лепо осећао са мном, рекла сам му да их видим. То је љубав. Међутим није дуго потрајала ова оданост. Рубен је имао рођендан, четвртог маја. Позвао нас је у ресторан, мене, Еву, Јозефа и Јула. Поручили смо ступавски специјалитет – пудинг од јагода, пенушава вино и слатки розе. Било је мајско вече, расположени смо изашли из ресторана, ја сам се задржала у тоалету, тако да сам изашла последња. Потпетице су лупкале по каменом плочнику, ја сам имала секс поседњи пут двадесет и првог априла, рече наглас Ева, ја тридесетог, кревелио се Јуло, а ја првог маја, рече Рубен и насмеја се. Насмејао се, али се одмах затим у укочио, наравно, сама сам крива, освестио је моје присуство. Ја, додуше, јесам заостајала, али пало му је на памет да је могуће да сам чула и да се излануо. Ја сам се правила као да се ништа не дешава. Све сам јако добро чула, али сам се претварала да нисам. То је љубав, оглувиш, ослепиш. Али код куће ми се то у глави разбистрило. Шта разбистрило, схватила сам да негде грешим. Наш однос се тада покварио, и то јако. Више нисам Рубену веровала. Одлучила сам да ћу га преварити. Његово понашање према мени је након тог нежељеног саморазоткривања неколико недеља било срдечно и присно, нудио ми је кафу или да ми стави јастук под ноге. Али храбрости да ми каже са киме је имао секс тог првог маја – није имао. А ја га нисам питала, у инат. Сам нек се мучи. Истиповала сам на послу колегу, онако помало мутавог, шта да ти кажем, сама сам крива што за прво неверство нисам могла да имам одмах инжењера. Испоставило се да Владимир јесте инжењер, али су га ставили у производњу, на линолеум. Замишљала сам да ћу сести поред њега у ресторану наше хемијске фабрике, а ако овако седнем два пута заредом, временом ћемо почети да разговарамо и завршићемо – у кревету, или бар у гардероби, толико јака је била моја жеља за осветом. Села сам поред њега, разговарали смо већ на прву лопту: погледао је у мој тањир и питао да ли је то тројка. Да, тројка, чорба са земичком, одговорила сам. Не делује ми богзна како, закључио је он и гурнуо у уста парче шницле. Видиш, како се свега сећам. Сутрадан смо поново седели заједно. И трећег дана. Код куће сам у торбицу убацила резервне гаћице и четкицу за зубе, за сваки случај – и тако је све почело. Владимир и ја смо постали нераздвојан пар на ручковима у ресторану. Сазнала сам да не воли слатко, да увек мора да досоли. Причао ми је о животу у фабричком смештају, шта

раде после смене, како играју шах и у заједничкој просторији имају лепе папирне моделе. Сама сам била крива, шах може да прескочи једну или две вечери, и у пакетић за неочекиване ситуације дода-ла сам жваке, флашицу парфема средње величине и један кекс са чоколадом, то је био онај што има чоколаду с једне стране. Рубен и ја смо живели као и пре тога, али је мене грејала помисао да ћу ја њега преварити и да ћу ја имати секс првог маја! Да скратим, Владимир није предузимао ама баш ништа. Чак смо и одлазили кући једним делом пута заједно, односно ја кући а он у фабрички смештај. Понекад би ме сачекао на портирници, али код Улице хемичара би сваки пут скренуо и више га није било. Не може бити да је таква врста односа за њега проблем, говорила сам себи и мада се ништа није догађало, нисам тражила другог, била сам му верна. Држала сам се зубима и ноктима за ту своју идеју. С времена на време бих садржај свог пакета заменила за нов и замишљала сам себе како перем зубе у туђој соби, пуној ситних и краткотрајних предмета, како лежим на јастуку са инвентарним бројем и ломим кексић који би ми после секса вратио енергију. Целог живота сам радила у лабораторији. Протресала сам Петријење шоље, мерила грануле полиетилена и била сам задовољна тиме. У приватном животу ми није баш тако добро ишло. Муж ме је преварио а ја у свом животу ништа, ама баш ништа нећу променити? Дакле, неће моћи тако, говорила сам себи. А затим – чинило ми се да ми Рубен ставља до знања своју надмоћ, сметала ми је његова надменост. Могла сам да се уздам само у своју менталну снагу, али то он није био у стању да види. Владимир је и поред силних наших ручкова стигао да се одсели из фабричког смештаја, да се ожени и да направи двоје деце и да сваког лета одлази на летовања. Ја и Рубен смо послали твог оца на полиграфско свеучилиште у главни град и остали смо сами. Никада га нисам преварила. Рубен је отишао у гроб, Владимир у пензију, а ја још увек носим са собом резервну одећу и све остало. Дала сам тим стварима ново значење. Сама сам крива што сам сама, до круга са мојим именом не води ниједна стрелица. Твоја мама је сасвим другачија од осталих жена које сам у животу срела, чак ме и пита сасвим друге ствари. Шта је извор твоје снаге, питала ме је јуче. Нисам умела да одговорим. Шта ако је једини извор моје снаге био онај пакетић који сам увек носила са собом? Зар сада више не треба?"

Вандина бака је извукла из болничког сточића своју свеску са круговима и замолила унуку да нацрта круг, само летимично, и да забележи ту несрећу, датум и место где се то догодило. Можда ће се временом појавити нека веза. Неко обавештење да је то било у плану.

Петог јула је Вандина бака кренула у шетњу у градски парк и тамо ју је напао мрки медвед. Није то баш неки типичан парк, то је парк који се не завршава, већ се постепено претвара у шуму. Неки га зову шумски парк. До краја парка Вандина бака још никада није ишла, па ни сада. Ходала је око дечјих пењалица и кроз дрвеће су јој се приближавали обриси солитера. У једном тренутку, када се окренула леђима небодеру како би погледала израске гљива на деблу храста, отпозади ју је треснула медвеђа шапа, зарила је канце у њено раме делимично заштићено ранцем, а Вандина бака је једним покретом поцепала танку јакну од жерсеја на цицзар коју је имала обучену, и заједно са ранцем ју је хитнула што даље. – „Не, не знам тачно, поступала сам подсвесно”, данима је муцајући препричавала тај случај, сама сам крива „медвед је намирисао кекс са циметом. Узео је ранац устима и лагано одшетао”.

Локална телевизија је емитовала кратку репортажу о опасности у градском парку и до краја лета тамо нико више није ни нос промолио. Вандина бака је у камеру послала своју изубијану лопатицу ушивену са једанаест копчи, а случај је коментарисао аналитичар из Заштите природе објаснивши да је медвед у стању да осети и парче хране на километре.

Ванда је тада стигла у ургентно прва, пре мајке. Када је покуцала, пустили су је унутра, бака је лежала на боку, надвијао се над њу хирург и обраћао јој се мирним гласом. Вандина бака је добила неколико инјекција против болова, против беснила, против тетануса, за смирење и на крају локалну анестезију, лекар је рану ушивао а Ванда је диктирала сестри датум бакиног рођења. Вандина бака уопште не зна да објасни како се све то догодило, напад је био муњевит и неочекиван, не зна ни да ли је јакну скинула сама или ју је свукла медвеђа шапа, одиграло се у секунди, чак није било времена ни да викне, дотрчала је до првих солитера тихо, са ранама које су крвариле.

„Дођите да преузмете одећу, али ћете је вероватно одмах бацити”, медицинска сестра је одвела Ванду у суседну просторију. Тамо се налазио сточић, плехани ормарић, а када је жена затворила врата, Ванда је на њима видела плакат медведа у боји на ком је писало да треба да чувамо природу са свим што у њу спада. Подигла је с пода крвљу натопљену одећу.

„Моја бака – да ли је била и у овој просторији?”, упита.

Не, овде није била. Само у ординацији.

Плакат није видела.

Рана је зацелила, до нарушавања структуре мишића није дошло.

ДАНИ МАЈКИ

Тамара седи у паркираним колима и чека да види како мајка излази из куће. Карол је обећао да ће јој помоћи, води мајку на ручак, а Тамара ће за то време све уредити. У ауту је све топлије, Тамара постаје нестрпљива, а када коначно угледа мајку, одједном је притисне сажаљење. Тамарина мама је увек сматрала како се подразумева да ће јој сви радо помоћи. Ако, на пример, у неком страном граду не би умела да нађе пут или ако би јој требао такси а није знала да га позове, упорно би се обраћала пролазницима, стављала им руку на раме, заустављала их је као да није молила за љубазност већ их подсећала на њихову дужност. Ако би се неко поколебао, нервозно би захтевала своје право. Тамару је изненађивало, још док је била мала, што су се људи око мајке понашали у складу са њеним жељама. Свет је сарађивао. Незнанци би се толико изненадили самоподразумевањем мајчиних очекивања да су се повиновали и нису сматрали неумесним мајчино инсистирање већ сопствено неповерење. Мајчине молбе нису остављале ни најмању могућност да их човек одбије или да се зачуди. Тамару би ово мајчино понашање често постидело, вукла би је са тог места и шапатом је прекоревала да је непријатна, али би касније схватала да људи мајку не сматрају непријатном. Напротив, сви би пожурили да јој удоволе.

Мама, коју Тамара сада посматра из кола, чак је и данас педантно дотерана. Дезен на хаљини од трикотаже, по тој врућини вероватно и помало претоплој, усклађен је са светлоплавим сандалама. Па ипак, овести Тамара у том кратком трену док себи дозвољава сажаљење, чак и данас, ако би ова старица наумила да заврти свет, сви би одреаговали с благонаклоном толеранцијом. Околина мамине жеље, додуше, испуњава, међутим не увек послушно, људи се прстом куцкају по челу.

Када мајка скрене иза ћошка, где је испред позоришта чека Карол, Тамара остави укључено паркинг светло и приђе улазним вратима. Већ две деценије не живи овде, но упркос томе још увек и даље има своје старе кључеве од стана. На трећи спрат се попне степеницама, мајка није закључала врата, ни ово јој се некад не би десило. Тамара уђе у мрачно предсобље. С унутрашње стране улазних врата причвршћено је неколико кукица на којима висе зимски капут, бунда од нутрије, чупави бели зимски капут од вештачког крзна и црни ђубретарац, ком из џепова вире штрикане рукавице. Врата се тешко отварају, капуту су повешани у дебелом

слоју, а одмах иза њих налази се кухињска столица са гомилом набацаног веша. Одоздо вири бадемантил, каиш се вуче по поду а ружичасти материјал је посивео од прашине, на пењоару је неколико штриканих џемпера, шалова и капа. Када Тамара затвори врата и налети на столицу, доњи слој крпа склизне на патос, по ком су на све стране растурене зимске и летње ципеле, футроване гумене чизме и пластичне сандале за базен. У стану јако заудара на дувански дим, а близу столице са одећом Тамара сада примети препуњену пепељару. Тамара уђе у дневну собу. По теписима су наслагане коже које су одувек била мајчина слабост, у њиховим чекињама су испали новчићи и пилуле, на поду поред фотеље су бачени пар најлон чарапа и отворена кутија цигарета.

Тамара овај тренутак никада није тачно испланирала, тако да сада не зна шта даље да ради. Сlike, помисли, ако ништа друго, барем слике. Њих не треба тражити. Највредније, ако се добро сећа, висе у уском ходнику између трпезарије и некадашње дечје собе. Најбоље ће бити ако данас једну узме, помисли Тамара, ова овде је најмање осветљена. Скине са зида слику, држи је у рукама и посматра празно место. Прислони слику на зид, изненади се колико је тешка. Сада Тамара освести да не може узети само једну, не може мајци да остави времена да се запита, не може да јој да времена да почне да се пита. Сад или никад. Тамара ухвати залет и скида слику по слику. Више не размишља која ће јој најмање недостајати, већ бира оне за чију је цену сигурна, Кривош, Лалуха, Гајович.

Сети се како би њени родитељи својевремено шетали испред продавнице уметнина, како би завиривали унутра и једно друго подсећали да код куће имају превише ствари и да за нове слике у стану више нема места. На крају не би одолели. Правили би се да размишљају где ће окачити нову слику, мада су, заправо, знали да је то само игра и да ће је купити. Тамо изнад клавира, шта кажеш, између мозаика од мурано стакла и репродукције Рембранта, јер у породичном стану нису били само вредни уметнички предмети већ и кич. Родитељи би сваки пут обећали да је то последњи пут, више ниједну неће купити, стан је ионако пренатрпан, никада није била ствар у новцу већ у месту, на зидовима више нема где да се окачи слика, па ипак су се зауставили испред излога радње са уметницама и једно друго наоко убеђивали да тамо између Гајовича и клавира, тамо још има малчице слободног простора, тамо би могао и овај Компанек да стане.

Сlike нису биле инвестиција, родитељи нису размишљали о њиховој вредности, да ли ће расти или падати, нису могли да одоле лепоти, а не повољној куповини. Тамара, напротив, слике и не гледа, не размишља о томе где ће их окачити, вероватно их неће

нигде качити, оставиће их наслоњене на зид, можда ће их ћушнути у орман. Тамара одлучује искључиво на основу вредности, дешифрује потпис у десном доњем углу, затим на брзину тражи на интернету највише цене, по којима су на аукцијама излицитиране Кривошеве слике. Када поскида слике, зидови остају празни. Тамара зна да овде већ двадесет година, колико њени родитељи ту живе, а касније само мајка, нико није кречио, ставила би руку у ватру да овде никада нису опрани прозори. Мама и тати је одувек било више стало до уметности него до реда, док је данас Тамарина мајка једнако равнодушна према уметничким делима као према обрисаној прабини. Тамари ће бити драго ако од неугашене цигарете не плане и тепих. Најпре је намеравала да слике односи постепено – данас једну, следећи пут другу, али сада види да следећег пута неће бити, неће дозволити да је зауставе, питање је само колико слика ће успети да однесе одједном. Мајци ће већ некако објаснити, мада слуги да ништа неће објашњавати, сад више не, једноставно ће саопштити да слика више нема и спустиће јој слушалицу, данас може мајци бити само драго што је Тамара уопште зове, а ако се буде бунила, просто ће престати и то.

Тамара не осећа кривицу, понавља у себи да за ову крађу има рационалне разлоге. Отац би ово одобрио. Сигурно је не би похвалио што ју је баш брига за лепоту слика, што их и не погледа, не размишља да ли јој се свиђају, због тога би тати било жао, тако нешто од Тамаре не би очекивао. Али ни од даме, каква је била Тамарина мама, нико не би очекивао да ће људима око себе загорчавати живот, односити драгоцености у залагаоницу а зарађене новчанице губити по плочницима, тако да ће на крају за ручак морати да позајми од комшија. Сигурно је да у њеним годинама има људи који још увек играју тенис и управо се од њене мајке очекивало да ће бити једна од њих. А сада Тамарина мама обилази антикваријате којима нуди на продају комплете сребрних прибора и изгужване новчанице јој испадају из џепова, тако да на крају куца на врата комшијама, да јој до пензије позајме двадесет евра.

Комшије затим шаљу Тамари саосећајне а уједно упозоравајуће поруке, наводно се ради о деликатној теми, мајци би требало помоћи да се не би, утишају глас, да се нешто не би десило. Тамара избегава комшије, испред зграде у којој се налази породични стан убрза корак, она мајку не може ни на шта да натера, али се на крају одлучује да спасе барем слике. Ваљда због тога не може да се бави лепотом словачке модерне, сада, када на грбачи нема само мајку већ и комшије. Задовољна је пошто утовари слике у гепек аутомобила на ком још увек трепћу зауставна светла, а затим се врати у стан и напуни џевове накитом. И то треба сачувати.

У спаваћој соби на ненамештеном кревету леже набацане го-миле одевних предмета. На прозоре су навучене ролетне од дебелог платна, тако да је у соби полумрачно, али барем врућина не гуши толико. Тамара се не разуме у накит, никада јој није било стало, ко ће знати шта је злато а шта бижутерија. Сећа се да је један део био у орману, у кутијама постављеним финим материјалом који пријатно хлади, мада мама никада није водила рачуна о реду, драгоцености су јој биле педантно сложене, нешто је наследила од мајке, остало је куповала на летовањима, златни привезак Христа спасиоца из Рија, сребрни медаљон обрубљен ћилибаром, а сад када Тамара отвори врата ормана, наред је шокира. Привесци, на-руквице, замршени ланчићи растурени међу доњим вешом, чара-пама, марамицама, изгужваном спаваћицом. Тамара не зна шта да ради, да бар има најлон кесу потрпала би у њу све што види, хаос на полици ормана делује безнадежно. Жели да оде, да дигне руке од свега, па нека мајка мирно распродаје домаћинство. Не осећа да је позвана да је спасава, чак се и колеба, да ли на спасава-ње уопште има право. Мама је све ово нагомилала, мама га и рас-продаје. Има ли Тамара право да јој у томе стане на пут? Тамари се мамин стан гади, не прија јој да претура по полицама и да прља руке, најрадије не би ништа додиривала. Али је људи опомињу да је време да преузме команду, да се прихвати своје улоге. Али за то је требало да понесе гумене рукавице и кесу, за то не сме да буде гадљива и да се бави детаљима.

После тога оде у кафић с великим изложима и погледом на реку, где за једним столом седи Божена. Божена је једна од њених најближих другарица, чим је угледа подигне руку.

„Тами?“, довикне, у кафићу сем њих никог нема, недеља је и тачно подне, малопре су отворили. За последњим столом ручају конобари, када Тамара уђе, један сече омлет.

„Тами!“, позове је Божена поново, као да их дели читава њива. Одмакне столицу и устаје, долази јој у сусрет, а Тамара се сад ипак обрадује, дуго се нису виделе.

„Одакле долазиш?“, пита Божена, не загрле се.

„Од мајке“, одврати Тамара. „А ти? Очекујеш ли Игорa?“

Божена има два сина, а о млађем, десетогодишњем Игору, ста-ра се наизменично са мужем. Пре него што се Игор после недељу дана врати код Божене, долазе овамо са Тамаром на недељну кафу.

„Да“, клима главом Божена. „Али већ су звали да касне. Се-шћеш, зар не? Дођи.“

Седну за Боженин сто, конобари завршавају ручак, један плат-неном салветом брише уста, односи судове до прозора иза шанка и дође да пита шта ће поручити. Божена већ пије кафу. Иза великих

прозора на кеју има све више људи, бициклисти и породице, деца са тротинетима опремљена кацигама, код понтона младић у шортсу припрема тезгу са сладоледом, отвара сунцобран, причвршћује на зид тезге ценовник.

„Сигурно сам ти већ причала”, почне Тамара, „али сада морам поново да ти кажем. Ја јако волим оваква места на којима су сви срећни.” Тамара зна да пред Боженом сме да претерује. Божена јој сигурно неће скретати пажњу да је то само површан привид, сигурно неће рећи да у недељу по подне не морају на летњем кеју сви да буду срећни.

„Ја знам!”, Божена се насмеје, помало као јогунастом детету, али са подједнаком љубављу.

„Ја волим скијашке центре и атлетско трчање. Ја сам најсрећнија када свира музика и кад сви цупкају и гласно броје секунде до пуцња који означава старт. Или када се клизају на брани!”

„Могу да пробам, јелда?” Божена пружи руку до Тамарине лимунаде коју су јој до сада донели и попије гутљај.

Божена погледа на мобилни.

„Пишу да стижу за двадесет минута”, информисе је. То Тамару мало узнемири, деца је изводе из такта, обе то знају, Божена о синовима ретко прича, Тамара то себи објашњава тиме да су момци, како их зове, већ велики. Боженину децу зове момци, онда, како су момци, шта раде момци, момци су ишли у камп, а откад момци живе код свог оца сваке друге недеље било је то још једноставније, дружење су у складу са тим договарале а Тамара момке месецима није ни видела. Увек је то доживљавала као да у овоме Божена има предност. Обе су, онако помало збуњено, о томе избегавале да причају.

Кафић је био климатизован, Тамари је било помало хладно. На уличне светиљке су биле причвршћене саксије са црвеним цвећем, очигледно га редовно заливају, успева им, црвене латице извиру из саксија.

„Шта ћеш данас радити?”, упита Божена. Тамара је затечена, не воли да јој призна да има цео дан слободан, стиди се привилегије таквог живота.

„Била сам код мајке”, објашњава. „Узела сам неке ствари из стана, однећу их кући.”

Божена слуша. Тамара би могла помислити да ли се исплати залазити у детаље, сада, кад сваког тренутка може стићи Игор. Остаје ми само пар минута, затим ће овде бити велики бучни дечак. Само што се њихови разговори одувек одигравају на оваквим границама, у случајним рупама. Оно што не каже сада, можда неће никад.

„Поново се нешто десило?”, запитује Божена.

„Стално се нешто дешава”, просипа из себе Тамара. Схвати колико јој је недостајао разговор са Боженом. „Као када имаш проблематично дете, па те сваки дан зову, потукло се, уништило, никада нема мира.”

„А шта конкретно?”

„На пример, јуче се ово десило”, Тамара поново има онај осећај, као и увек када о томе прича. Као да јој људи не верују и да она онда мора да их убеђује. Када наговести да има проблема са мајком, људи само климну главом, да, са родитељима је тешко, добро позната ствар, компликовани однос између мајке и ћерке. Тамару то љути, овде није реч о компликованом односу, о свађама за недељним ручком, она не прича о заједљивим опаскама које могу да заболе, већ о нечему преко чега се не може прећи. Ми овде причамо о полицијском исељавању, о пожару, о власничком праву. И сада Тамара у траговима има то осећање, али се труди да верује да Божену не мора да уверава. Божена добро зна како ствари стоје.

„Сећаш ли се оног спортисте који је некада становао у нашој згради, имао је жену и двоје мале деце? Сада је већина станова изнајмљена, али овај још увек тамо живи.”

„Не сећам се тога више”, Божена напући усне.

„Када смо се уселили, залагао се да се у подруму направи теретана. Можда ћеш се сетити, био је тамо и сто за стони тенис и ми смо неко време одлазиле да играмо.”

„А да, мислим да се тога сећам”, климне Божена. „Затим смо уместо пингпонга седеле на поду и причале.”

„Управо тако!” То је лепа успомена, осмехну се једна другој.

„Дакле, управо тај комшија је ту теретану сређивао а онда се стално мотао по степеништу у спортској опреми, и са неким другарима, јурцали су по ходницима у шортсу а ујутру би ишао да вози бицикл, док смо његову жену виђали са колицима. Синоћ сам га срела на мосту.”

„Поново неке жалбе?” Можда се Тамари само учинило, али Божена делује као да већ погледом тражи Игора, загледа се кроз прозор према трамвајској станици.

„Да”, хтела би да што брже исприча, не жели да смара Божену. „Предвече сам ишла на трчање и преко моста сам се враћала кући. Обратио ми се с леђа, поново је био на бициклу, закочио је тик иза мене. Нисам га ни препознала, скоро је сасвим оседео, али је носио опрему вредну неколико хиљада, рећи ћу ти, од тог времена подрумске теретане прошло је пуно времена.”

„То је сигурно он причао”, насмеје се Божена.

„Ту си у праву”, Тамару то помало избаци из такта, али јој није непријатно.

„Бошка, скратићу”, заврши. „Комшије су потврдиле. Пре тога су сви били врло тактични, обраћали су ми се пригушеним гласом да они ништа лоше не мисле и да је то деликатна ствар и све тако наоколо. Овај човек ми је рекао право у лице да се таква особа као што је моја мајка још дуго може одржавати у животу и да треба нешто предузети. Као брзи крај би решио ствар, али се он не назире. Баш тако ми је рекао. Понашао се као према детету од пре тридесет година. Покушавала сам да му упаднем у реч, али он је ухватио такав залет да није било шансе. И жвакао је све време жваку.”

„Страшно”, Тамара верује да је Божени заиста жао.

„Да ти кажем, Божи, имала сам осећај још мало и одаламићу га. Сама сам себи говорила да ћу га треснути посред груди а он то сигурно не очекује, тако да ће уз мало среће тај тренутак изненађења ићи мени наруку и он ће се срушити на земљу заједно са тим бициклом од три хиљаде. Ако господ бог да, можда ће се убити и биће свему крај.”

„Наравно”, охрабри је Божена. „То је требало да урадиш.”

„Вероватно је и сам увидео да је претерао.” Тамара се одједном тргне, да није можда неправедна, па она те комшије разуме, у мамином стану ће још мало бити и бубашббаба. Одједном се забрине да је и Божена заправо на њиховој страни, да ће заиста морати мајку да брани сама.

„Почео је да замуцкује”, настави. „Најгоре је било то што ме је затекао у тренутку слабости, после трчања ми није било добро, а још смо и стајали тако да како је сунце залазило, он је био у сенци, али је мене гледао право у лице а ја нисам издржала и тренутак касније имала сам сузе у очима.”

Тамара осети како јој се та туга враћа, само то не, помисли, неће ваљда сад плакати, сваки час ће из трамваја изаћи Игор, она не жели да је и Боженин бивши муж овде сретне уплакано, и уопште, неће да квари недељу.

„На крају је све било јако мучно”, покушава поново да говори сабрано. „Мумлао је да он само жели да помогне, а притом сам видела да заправо жели да што пре нестане, гњечио је слушалице које су му се све време клатиле на мајици, није могао да дочека да их поново гурне у уши”, бес прија Тамари, тако да поново добије снагу. „Замуцкивао је да не смемо да игноришемо сигнале упозорења, иначе ће се десити несрећа.”

Тамара прича у кафићу који је и даље скоро празан, можда мало прегласно, али Божена јој не скреће пажњу.

„Тако сам се дерала на њега”, сад је Тамара поносна на себе. „Извикала сам се на њега да ће се несрећа, наравно, пре или касније десити, то је само питање времена. А још је требало да додам

да ја не волим што му то причам, али да ће се несрећа пре или касније десити и њему, упркос томе што има луксузну опрему и можемо то лепо рећи наглас, а не да ту информацију преносимо шапатом као резултат неке шпијунаже. Али то већ није требало.”

„Тами, то је страшно тешка ситуација”, Божена јој спусти длан на подлактицу. „Јако је тешка ситуација са мајком, људи би могли да те оставе на миру.”

„Управо тако, Бошка”, климне Тамара с олакшањем. Управо зато све то и прича Божени. „Баш тако.”

Тамара искапи лимунаду, сад је то већ само вода од отопљених коцкица леда.

„Било ми је јако жао, зато сам хтела да позовем мајку да идемо на вечеру”, допуни. „Рекла сам себи да чекање несреће можемо да учинимо пријатним, могле смо да одемо у посластичарницу, али она се није ни јавила, она се мени скоро никада не јави, укључи код куће јако гласно телевизор.”

Тамара се сети да није Божену ни питала како је она, поново се све време само жалила. Тезга са сладоледом на кеју је већ отворена, а испред ње се формирао дугачак ред. Очигледно не продају само сладолед, људи одлазе са шареним соковима у провидним чашама. Наслањају се на зидић, гледају у реку.

„Божито, знаш ли како је моја мајка била одвратна?”, говори и даље Тамара. И не зна како је то из ње излетело. „Сада са њом саосећа цела зграда, али кога је икад занимало што ја у тај свињац не могу ни пријатељицу да позовем?”

„Ја то знам”, Божена је на ту успомену живнула. „Код вас је стварно увек био страشان неред.”

„Јелда?” Тамара се обрадује што се Божена слаже. „А мислиш ли да је тада неко мајку опомињао да опере прозоре, или да децу треба из вртића покупити на време, а не када се вртић већ затвори, када васпитачица са последњим дететом чека испред зграде?”

Тада се Тамара поново сети успомене, али то већ задржи за себе. Мама се на некој прослави напила, и не само то, били су ту и неки лекови, несрећна комбинација – дијазепам и алкохол, како се касније испоставило, и како је мама касније сама помало постиђено причала, али уједно као да то није ништа. Да ли је мајци ико икада замерио што је у том стању водила Тамару из вртића и није умела да нађе кућу? Тамара се сетила како је мајка по тротоару падала, срушила би се, а када се како-тако сабрала, упутила се у погрешан улаз, од ког није имала кључеве и морала је да се наслони на зид како би остала на ногама. А све то није никада добило никакав епилог, никакве последице, то је био само још један гег, којим се мајка касније помало и хвалила. Мама је напросто волела да се

забавља, а то поподне је мало претерала, наспавала се а Тамари је остало у сећању како су се обавештени рођаци чак и забринули да се није отровала алкохолом. И ту такву мајку сад ја вучем на грбачи, помисли Тамара, мада ја нисам хтела да будем у таквој ситуацији, мене нико није питао.

Отворе се врата и уђе Игор на ролерима. Иза њега тутњи његов отац, Боженин бивши супруг, који на ногама такође има ролере. Обојица су високи и ознојани, гласно дахћу.

„Мама, ми смо ишли од тате довде на ролерима целим путем”, Игор се надвија над Боженом и зрачи, наслања се на сто и оставља на њему отиске мокрих дланова. „Смем ли да попијем?”

Поред шоље са остацима кафе на дну чаша воде, Игор халапљиво пије.

„Здраво, девојке”, поздрави их Игоров отац који сада помало трапаво приђе столу.

„Поздрављам те”, јави се Тамари. Са овом двојицом се пред њом поново отвара недеља, донели су мирис летњег кеја. Тамара осећа како њена другарица већ излази из њиховог заједничког света и како је гута Игорово присуство.

„Дођи”, Божена пружи леву руку према сину, спусти му длан на потиљак и жели да га привуче к себи, али Игор не допушта.

„Мама, могу ли да те сачекам напољу? Возићу још мало ролере”, махне руком у правцу кеја. Тамара узме торбу и поздрави се. Божена још остане у кафићу, Игоров отац седне и поручи колу. Док Тамара одлази низ кеј према трамвајској станици, види Игора на ролерима како проучава понуду сладоледа.

ЈАНА БЕЊОВА

МУЗИЧКО ТЕЛО

*Каже ми недавно моја жена,
за коју бих урадио све на свету,
желела бих да имам
једно мало зелено дрво
да би за мном њрчало по улици.*

Васко Попа

Зовем се Ема и чланица сам Прашког симфонијског оркестра. Сем тога сам водила дечју емисију на радију, али сада знам да ми свирање триангла и динамичан живот у великом оркестру далеко више леже.

Мада не могу да порекнем да ме деца увесељавају. Тема моје последње емисије била је становање. Деца која су се телефоном јављала у емисију живе у стамбеној згради а желела би да живе у кући. Волела би да имају кућне љубимце, али им родитељи кажу да животиње не могу да живе у солитерима.

Само једна једина девојчица у нашем граду не жели кућицу са баштом, већ стан на 80. спрату, у неком високом небодеру. Имаће одличан поглед надалеко и по читав дан посматраће животиње. Јер ако нешто можете да гледате поваздан, коме оно највише припада? Наравно, вама! – узвикне на крају девојчица и тресне из све снаге слушалицу.

Стари проблем повезан са дечјом емисијом на радију је тај што у програм за децу почну да зову одрасли који се претварају да су деца. То није фер, јер они увек победе праву децу, зато што су паметнији, много боље решавају ребусе, рецитују и лепше певају.

Покупе тако све награде, а деци ништа не остане. Последњи пут сам имала осећај да је мини пазле Хари Потер, кекс Хари Потер, школску торбу Хари Потер и дечју столицу Хари Потер освојио неки вешти четрдесетогодишњи брокер.

У мојој последњој емисији гостовао је Прашки симфонијски оркестар, наравно није цео, само четворо чланова, међу њима и Ребека, виолончелисткиња кратко ошишане златне косе, која је деци одсвирала веселу композицију Римског Корсакова, само за виолончело, са комичним називом *Бумбаров лей*.

– Шта кажеш на то да свираш триангл? – озбиљно ме је на ранку питала Ребека и то је питање било почетак нашег пријатељства.

Почела сам да га схватам озбиљно након заједничког излета.

Возиле смо бицикл а поред нас је трчао Ребекин пас Гарбарек. За Гарбарека је то био пренапоран излет. Предугачак и преврућ. Ребеки га је било жао.

– Шта мислиш? – скочила је с бицикла и окренула према мени. – Зар не би било добро да Гарбарек има једно малено дугме које кад стиснемо, он се претвори у коња?

– Не знам, да ти право кажем, никад о томе нисам размишљала, – одговорила сам Ребеки.

– А онда, ако пожелимо... поново га притиснемо и коњ поново постане пас Гарбарек... А ако бисмо хтеле да се шалимо, онда бисмо га брзо стискале: пас – коњ – пас – коњ – пас... све док нам се не заврти у глави...

Ребека је промишљала ствари до крајњих последица, а њен однос према свету би могао да се опише као искрена заинтересованост.

Како се лето приближавало, проводила сам све више времена са Ребеком. Дању се купамо у језеру, увече идемо на концерт или у биоскоп, а пред зору тонемо у сан држећи се за руке опијене вином и дугим разговорима. Данас смо се вратиле из биоскопа и Ребека ми рече да је тај филм за њу вероватно био претерано уметнички.

То су типови филмова које моја мајка описује овако: он иде, иде... дође до прозора, гледа... још увек гледа.. И одједном види њу... а она иде, иде... улицом... заустави се и сад стоји... стоји... полако подиже главу и гледа у њега, гледа га. Он размишља... она размишља... по улици ветар лишће тера, тера...

– Моја мама је Италијанка и њену нарав најбоље описује игра речи којом су Италијани назвали тестенине – објашњава Ребека. – Мама то су *fettuccine, farfalle, pappardelle, garganelli, tagliatelle*. А мој тата је шеф кухиње у хотелу у Лозани. Лош је човек, али прави одличне колаче. И пецива. Док сам ја још ишла у школу, увек би ми зими дао да понесем парче торте. Поред мене је седео Еуген Плачуц, онај што сада свира са нама у оркестру... Тада је био најнижи у разреду и звали смо га патуљак. Када смо ишли на санкање после школе, било је довољно да Плачуцу дам то парче торте, а он је био спреман да ме заузврат пола дана вуче на санкама. Чак и узбрдо. Све време би се смејао и освртао на мене. Имао је огромне уши и кикотао се као мали пас.

Ребека је предивна. Када се смеје, увек ми њене усне упадају у очи. Као и предуге шишке. Браним се. Повремено забацитим главу улево, удесно.

У нашем оркестру сем Ребеке има и један виолончелиста – Еуген Плачуц. Једном ме је позвао и рекао ми да он и Ребека имају лепу везу, која ће се највероватније завршити лепим браком и да га наше женско пријатељство нервира. Када види како једна на другу гледамо за време концерата, има жељу да престане да свира и да нас ишопа гудалом...

То ми каже на журци у његовом великом модерном стану кад останемо сами у кухињи. Два супарника. Док стојимо тамо, просторија ми одједном делује страшно пространа наспрам нас – како је говорио мој деда – тек сам у Канади схватио шта су то велике удаљености.

Уплашила сам се и наслонила сам се раменом на фрижидер. На сјајним клизним вратима су сличице неких екстремно здравих намирница (мекиње, пахуљице, броколи), а испод њих пише: КАКО ТИ ЈЕ ДЕБЕЛО ЦРЕВО? Од торте шефа кухиње из Лозане није остало више ни трага...

Еуген Плачуц ме је нетремице строго гледао са своје двометарске висине. Баш висок патуљак, помислих.

Након овог инцидента идемо са Ребеком на ноћни концерт. Први пут као публика. Чујем да стижемо прекасно, музика нам долази у сусрет. Не налазимо у сали два места једно поред другог. Ребека седне у први ред, а ја у седми. Завучемо се међу потпуно стране људе и слушамо.

Један рефлектор осветљава теме Ребекине главе и тако га претвара у златни круг. Његов одсјај ми лагано изазива несвестицу. Скупим очи и око Ребекине усијане главе појави се рој ситних оштрих светлосних струготина (у уџбеницима физике приказују магнетно и електрично поље). Музичари се клањају. Ознојене руке закачим на наслоне седишта. Вољена глава је постала позорница.

– Ове постконцертне језе се сећам из детињства – рече ми Ребека, када на мојој руци осети да сам се најежила. – И ја их се сећам из твог детињства, рекла сам јој. Ребека је врло топла и тек сам поред ње схватила да су топла осећања највиши облик интелигенције: човек који клечи – човек погрбљен – човек исправљен – човек истакнут – човек разуман – човек топао.

Те ноћи после концерта од узбуђења не успевамо да заспимо. Више ћутимо него што разговарамо. Наслоним главу на Ребекине груди, ништа сем тога више не постоји.

Када ми Ребека лагано пређе дланом по кључној кости, чело ми прелије врелина и бутине ми задрхте као да између њих сваког трена треба да изађе сјајна звезда. Обасјавам свет.

Наша љубав се одвија све брже. Снага ове везе надјачава све живо. Класична музика нам више није довољна. Напуштам зато са Ребеком симфонијски оркестар и оснивамо рок групу. Прелазак са триангла на ударалке за је мене једнако саморазумљив као када погледам Ребеку како се савија изнад електричне гитаре.

У нашем помало испрекиданом даху можемо повремено да чујемо помахнитали ритам музике. Када нам се у току свирке погледи сретну мало дуже, уроним у њен поглед и моје палице се више не усмеравају на опне и чињеле. Затворених очију срљам право у свемир. Ааааа, лупам.

Вртоглави успех наше групе се, наравно, подразумева. Добијамо позив за концерт у Њујорку. Док отварам партитуру на 80. спрату небодера, на мене се сурвава необуздани осећај слободе. Једном сам чула да су људи који живе на брду или на висини слободнији, да имају већи замах и ширину погледа. Висина додаје одважност.

На крају концерта свирамо песму *Пуне улице*. „Желим те, пуне улице мог града. У неким тескобно избегаваш сама себе, као трудница се склањаш у страну, силазиш с пута. У друге налећеш уз снажно игнорисање младића. Желим да улице буду пуне тебе. Тебееее.”

Аплауз. Са чашом вина у руци лутам по 80. спрату и тражим скривени кутак за себе и Ребеку, како би и данас наша љубав могла да се оствари. Налазимо се у великој, скроз празној просторији. На средини стоји велики орман од ораховине. Када дуже време посматрате линије ораховог ормана, лукови и тамне мрље на њему наговештавају слике, а после пар сати слике се претварају у приче.

Покушавам да сазнам шта је у њему, али је закључан. За разлику од врата које се, истина, иза нас затварају, али не могу да се закључају. Узимам орман и њиме заглављујем врата.

Када се после вођења љубави са Ребеком пробудим, већ је јутро. Поново узимам орман у руке и покушавам да га склоним с врата. Не успевам да га покренем ни за милиметар.

Не успевам ни уз Ребекину помоћ. Врата су заглављена. Стојимо окренуте лицем према непомичном орману од ораховине пуном испреплетених призора. Наспрам наших голих запешћа и чланака вијугају ланци слика и окови цртежа.

Лето иза прозора кулминира. У орману почиње упоран и наметљив *Бумбаров лей*.

Превела са словачког
Зденка Валениј Белић